

بررسی عوامل بازدارنده مشارکت ورزشی معلولین جسمی -

حرکتی شهر کازرون

بهنام مهدوی فر^۱، ابراهیم خوشنام^{۲*} (نویسنده مسئول)

۱. دانشجوی کارشناس ارشد، گروه تربیت بدنی و علوم ورزشی، دانشگاه آزاد اسلامی، جهرم، ایران
۲. * نویسنده مسئول: استادیار، گروه تربیت بدنی و علوم ورزشی، دانشگاه آزاد اسلامی، جهرم، ایران

*Email: khoshnam.khoshnam@gmail.com

چکیده

هدف: این پژوهش با هدف بررسی عوامل بازدارنده مشارکت ورزشی معلولین جسمی - حرکتی مرد و زن شهر کازرون انجام گرفت.

روش: این پژوهش نوع توصیفی - تحلیلی می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه معلولین جسمی - حرکتی مرد و زن شهر کازرون به تعداد ۲۹۶ نفر مرد و ۲۱۴ نفر زن می‌باشند، نمونه آماری از طریق جدول مورگان به تعداد ۱۶۹ نفر مرد و ۱۳۶ نفر زن تعیین شده و به صورت داوطلبانه ۱۱۲ نفر مرد و ۸۸ نفر زن از طریق روش غیر تصادفی در دسترس به پرسشنامه عوامل بازدارنده مشارکت ورزشی معلولین جسمی - حرکتی در فعالیتهای بدنی گشتاسبی (۱۳۹۱) پاسخ دادند که دارای ۲۷ سوال ۵ ارزشی لیکرت و چهار مولفه عوامل اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی، امکانات - تجهیزات و محیطی می‌باشد و تجزیه و تحلیل داده‌های به دست آمده از روش آماری t یک نمونه‌ای استفاده شده است.

نتایج: نتایج آزمون t یک نمونه‌ای نشان داد که عوامل اجتماعی - فرهنگی ($P=0/0001$)، اقتصادی ($P=0/0001$)، امکانات - تجهیزات ($P=0/0001$)، محیطی (حمل و نقل) ($P=0/0001$) در مشارکت ورزشی معلولین جسمی - حرکتی تأثیر دارد.

بحث: نتایج حاصل از این تحقیق نشان داد که عوامل بازدارنده فرهنگی - اجتماعی، اقتصادی، تجهیزات - امکانات و محیطی در عدم مشارکت به فعالیتهای ورزشی نقش بسیاری دارند. به طوری که نگرش مردم به معلولیت در جامعه موجب گریز این افراد از حضور در جامعه و مشارکت در فعالیتهای ورزشی شده است.

واژگان کلیدی: مشارکت ورزشی، معلولین جسمی - حرکتی، عوامل فرهنگی - اجتماعی، عوامل اقتصادی، عوامل تجهیزات - امکانات، عوامل محیطی.

مقدمه

امروزه پدیده‌ی ورزش به عنوان یک ضرورت انکارناپذیر و یک نیاز اساسی و زیربنایی برای همه‌ی افراد جامعه به طور عام و برای معلولین به طور خاص مورد توجه همگان قرار گرفته است (فرج الهی، ۱۳۷۳). مروری بر تاریخچه‌ی معلولیت نشان می‌دهد که در هر دوره‌ای از تاریخ، در هر فرهنگ و تمدنی و در همه طبقات اجتماعی افرادی وجود داشته‌اند که از نظر فعالیت‌های جسمی و کنش‌های ذهنی پایین‌تر از حد طبیعی عمل نموده و نیازمند توجهات ویژه‌ای بوده‌اند. نیاز به ورزش و تأثیر آن در افراد معلول بسیار بیش‌تر از افراد سالم احساس می‌شود. ورزش، معلول را به سطح جامعه می‌کشاند و او را مستقل می‌سازد (رضایی، ۱۳۸۷).

ورزش یکی از پدیده‌های اجتماعی بوده که از سال‌های پیش به وجود آمده تا افراد معلول بتوانند با مشکلات مربوط به معلولیت بهتر کنار بیایند. گاتمن با توجه به تحقیقاتش در زمینه افراد معلول هدف از ورزش برای این گروه را چنین بیان می‌دارد: ایجاد تحرک و جنبش پذیری، پیش‌گیری و جلوگیری از بیماری ناشی از اوقات بستری در بیمارستان و کمک به افراد معلول جهت ایجاد رابطه دوباره با محیط اجتماعی (اردستانی و همکاران، ۱۳۸۱).

معلولیت عارضه‌ای طبیعی و اجتماعی است که در جوامع مختلف به صورت‌های گوناگون دیده می‌شود. آمار نشان می‌دهند که درصد قابل توجهی از افراد هر جامعه را معلولین تشکیل می‌دهند. به طور مثال طبق آماری که از طرف سازمان بهزیستی جمهوری اسلامی ایران در سال ۸۸ منتشر شده است، ده درصد از مردم ایران به نوعی معلول هستند، امروزه با پیشرفت‌های زیادی که در علوم مختلف مانند پزشکی،

روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و تربیت بدنی به وجود آمده است، سعی می‌شود هرچه بیش‌تر به این گونه افراد کمک شود تا بتوانند به طور مستقل‌تر و بدون کمک دیگران و نیز بدون آن‌که خود را سربار جامعه احساس کنند و یا منزوی باشند به زندگی عادی خود بپردازند. تدابیری که به این منظور از طرف ارگان‌های مختلف به عمل می‌آید بیش‌تر در زمینه فراهم آوردن امکاناتی از قبیل امکانات مناسب با وضع معلول، شغل مناسب، وسیله حمل و نقل، وسایل آموزشی و کمک آموزشی مناسب، گذران اوقات فراغت و غیره است (رستگاری، ۱۳۸۸).

طبق آمار سازمان جهانی بهداشت بیش از ۶۰۰ میلیون نفر از ساکنان جهان به علل مختلف جسمی، روانی و اجتماعی دچار ناتوانی و معلولیت هستند. حدود ۸۰ درصد این افراد در کشورهای جهان سوم زندگی می‌کنند که یک سوم این افراد را کودکان تشکیل می‌دهند، زندگی آنان غالباً با موانع مختلف فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و ... در اجتماع روبه‌رو است. مشکلات فراروی آن‌ها لزوماً ناشی از شرایط جسمی و ذهنی ایشان نبوده، بلکه طرز تلقی غلط جامعه، امر مشارکت کامل آنان را در امور اجتماعی و زیستن بدون اتکا به دیگران مختل ساخته است؛ زیرا نگاه سنتی به معلول نگاه به ناتوانی آنان است نه توانایی‌ها. معلولیت بیش از آن‌که جنبه‌ی پزشکی داشته باشد پدیده‌ای است که جنبه اجتماعی دارد (یا موسی و همکاران، ۱۳۹۰).

اگر ورزش در جامعه انسانی قادر به تأمین سلامتی، روحیه‌ی خوب و متعالی در انسان‌ها است، در طریق اولی برای نشاط و معلولین مفیدتر و کارا تر از افراد سالم خواهد بود؛ زیرا مشوق بازگشت به گذشته و زدودن آثار ضربه وارده و افسردگی‌ها و تأثیرات ناشی از آن را نیز ایجاد می‌کند (نودهی مقدم، ۱۳۷۲). ورزش برای همگان به طور جنبی در زندگی روزانه مطرح است و عدم ایجاد فعالیت‌های ورزشی اختلال چندانی در زندگی روزمره ایجاد نمی‌کند، برای معلولین جزئی ضروری و حیاتی از فعالیت‌های روزانه تلقی می‌شود و در صورت نپرداختن بدان، وقفه و اختلالی در مسیر بهبودی یا حفظ شرایط کنونی به وجود خواهد آورد (جلالی فراهانی، ۱۳۷۱). این تلاش‌ها از یک طرف باعث بهتر شدن زندگی گردید، اما از سوی دیگر عوارضی را نیز برای جوامع انسانی در پی داشت. آمار افراد معلول جامعه رو به فزونی نهاد تا جایی که سازمان جهانی بهداشت در سال ۱۹۸۲ با اعلام این که ده درصد از افراد هر جامعه به نوعی معلول هستند، شرایطی را ایجاد نمود تا در خصوص افراد معلول اقداماتی صورت پذیرد (اردستانی و همکاران، ۱۳۸۱). از این رو شناسایی موانعی که بر سر راه مشارکت ورزشی معلولین وجود دارد می‌تواند کمک شایانی به رفع آن‌ها و ارائه راهکارهای مؤثری در زمینه بالا بردن مشارکت در فعالیت‌های ورزشی نماید. تحقیقات زیادی در داخل و خارج کشور در مورد علل حضور نیافتن معلولین در فعالیت‌های ورزشی انجام شده است که دلایل گوناگونی را برای حضور معلولین در جامعه بیان می‌کنند. (یاموسی و همکاران، ۱۳۹۰).

لازم است که درباره وسایل ارتباطی، اماکن و مراکز عمومی و تفریحی - ورزشی هم‌چون پارک‌ها، ورزشگاه‌ها و میادین ورزشی تدابیری به عمل بیاید که افراد معلول بتوانند به راحتی نیازمندی‌های خود را برآورده کنند. در همین راستا رفع موانع معماری و ساختمانی در مراکز عمومی کشور می‌تواند کمک مؤثری در برآورده شدن نیازهای معلولین به خصوص معلولان جسمی و حرکتی و جانبازان باشد (رجالی، ۱۳۸۶). به طور کلی استفاده از کلیه امکانات رفاهی و ورزشی برای افراد معلول باید امکان‌پذیر باشد. تحقیق حاضر قصد دارد با هدف قرار دادن جامعه معلولین شهر کازرون اقدام به بررسی عوامل بازدارنده مشارکت ورزشی معلولین (جسمی - حرکتی) شهر کازرون نماید و به این سوال پاسخ می‌دهد که مهم‌ترین عوامل بازدارنده معلولان در فعالیت‌های حرکتی - ورزشی چیست؟

روش تحقیق

تحقیق حاضر از نوع توصیفی - تحلیلی می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش شامل ۲۹۶ نفر مرد و ۲۱۴ نفر زن از معلولین جسمی - حرکتی شهر کازرون می‌باشد. نمونه آماری تعداد ۱۶۹ نفر مرد و تعداد ۱۳۶ نفر زن از معلولین جسمی - حرکتی شهر کازرون به روش غیر تصافی در دسترس از طریق جدول مورگان انتخاب شده اند که بصورت داوطلبانه ۱۱۲ نفر مرد و ۸۸ نفر زن به پرسشنامه‌ها پاسخ دادند. برای جمع آوری اطلاعات لازم در این پژوهش از پرسشنامه گشتاسی (۱۳۹۱) استفاده شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون t تک نمونه ای استفاده شد.

یافته‌ها

نتایج آزمون t یک نمونه‌ای نشان داد که عوامل اجتماعی - فرهنگی ($P=0/0001$)، اقتصادی ($P=0/0001$)، امکانات - تجهیزات ($P=0/0001$) محیطی (حمل و نقل) ($P=0/0001$) در مشارکت ورزشی معلولین جسمی - حرکتی تأثیر دارد به طوری که میانگین جامعه مورد نظر از مقدار آزمون بیش‌تر بود (جدول ۱).

جدول (۱): بررسی عوامل موانع مشارکت ورزشی معلولین جسمی - حرکتی

مقدار آزمون = ۳						
سطح	t	درجات آزادی	سطح معناداری	اختلاف میانگین	حد پایین	حد بالا
اجتماعی فرهنگی	۱۰/۲۴	۱۹۹	۰/۰۰۰۱	۰/۶۲	۳/۰۲	۴/۲۸
اقتصادی	۸/۲۸	۱۹۹	۰/۰۰۰۱	۰/۴۴	۳/۱۱	۴/۱۶
امکانات - تجهیزات	۱۲/۱۴	۱۹۹	۰/۰۰۰۱	۰/۸۸	۳/۰۸	۴/۱۱
محیطی	۹/۱۸	۱۹۹	۰/۰۰۰	۰/۷۸	۳/۱۰	۴/۱۲

بحث و نتیجه گیری

نتایج این تحقیق با تحقیقات، سبحانی و همکاران (۱۳۹۴) که به بررسی و اولویت بندی عوامل مؤثر و موانع مشارکت ورزشی معلولین شهر اهواز پرداختند، اشرفی و همکاران (۱۳۹۲) به بررسی ارتباط بین عوامل بازدارنده فعالیت بدنی با مراحل تغییر رفتار ورزشی در جانبازان و معلولین شهر ارومیه پرداختند، بهمنی و همکاران (۱۳۹۱) به بررسی موانع حضور معلولین، نابینایان و ناشنوایان شهر اراک در ورزش های همگانی پرداختند، گشتاسبی (۱۳۹۱) به بررسی شناسایی و اولویت بندی عوامل بازدارنده و سوق دهنده مشارکت معلولین جسمی - حرکتی شهر شیراز در فعالیت های بدنی پرداخت، تیلور و همکاران (۲۰۱۲) به بررسی نقش موانع موجود افراد معلول در کشور لهستان در شرکت در فعالیت های حرکتی و ورزشی پرداختند، همخوانی دارد. همچنین با نتایج تحقیقات، قائمی و همکاران (۱۳۹۳) که به بررسی عوامل بازدارنده و انگیزشی مؤثر در پرداختن به فعالیت های ورزشی در بین معلولان شهرستان تبریز پرداختند، همخوانی ندارد.

عوامل بازدارنده اجتماعی و فرهنگی موجود برای فرد معلول در جامعه می تواند منجر به محرومیتی فرد معلول از امکانات و فرصت های موجود در جامعه شود. این امکانات و فرصت ها می تواند، در رابطه با اشتغال، ازدواج، مسکن، رفاه اجتماعی، بهداشت و درمان، آموزش و

مشارکت های ورزشی باشد. تصور جامعه از افراد معلول، متکی بر تفاوت های عملکردی آن ها نسبت به افرادی است که جامعه آن ها را بهنجار می شناسد. از این رو تبعیض قائل شدن بین معلول و غیرمعلول عادی تلقی می شود. در این میان عوامل بازدارنده فعالیت های تفریحی ورزشی عبارتست از توقف مشارکت یا محدودیت مشارکت. به عبارت دیگر حضور یا عدم حضور عوامل بازدارنده است که مشخص می کند که آیا فردی در فعالیت های تفریحی - ورزشی شرکت می کند یا نه. (اشرفی و همکاران، ۱۳۹۲: گشتاسبی و همکاران، ۱۳۹۱). در چنین شرایط فرهنگی و اجتماعی افراد معلول از بسیاری از امکانات به ویژه امکانات ورزشی که در دسترس افرادی عادی محروم می گردد و این محرومیت موجب کاهش مشارکت این افراد در فعالیت های ورزشی می گردد. برخوردهای مبتنی بر تبعیض افراد جامعه نسبت به معلولین بر این اساس فرضیاتی در مورد معلولین شکل گرفته است که کاملاً مغایر با نظر معلولین راجع به پذیرش تفاوت های ظاهری است. بنابراین محدودیت های افراد بخشی از تفکر و تصور دیگر افراد جامعه را شکل می دهد (کلدی، ۱۳۷۹: یاموسی، ۱۳۹۰). متأسفانه نگاه فرهنگی افراد جامعه معلولیت را رد می کنند و معلول در سطحی پایین تر از انسان عادی قرار می گیرد و این بیانگر آن است که جامعه مایل نیست که معلولین در مکان های ورزشی که متعلق به افراد عادی است (مانند ورزشگاه ها، باشگاه ها، استخر ها و سایر مکان های ورزشی) حضور داشته باشد و از این امکانات استفاده کنند. جامعه نه تنها توانایی جسمانی را ارزش می نهد، بلکه برای کسانی که با هنجارهای فیزیکی جامعه انطباق ندارند، ارزش منفی قایل است. این طرز تفکری است که در بسیاری جوامع به ویژه جامعه ما حکم فرماست. همچنین عوامل اجتماعی و فرهنگی می توانند بر نحوه پاسخگویی به نیازهای معلولین مؤثر باشند (سبحانی و همکاران، ۱۳۹۴). در چنین جامعه ای معلول خود را به دلیل ترس از سرزنش مردم در منزل زندانی می نمایند و سعی می نماید تا کمتر در جامعه تردد کند و کمتر از امکانات و وسایل موجود استفاده نماید. این امر می تواند موجب پیامدهای زیادی مانند تجرد، گوشه گیری و انزوا، افسردگی، شرمساری و خجالت، از دست دادن امید به زندگی، احساس تنهایی، اختلالات روانی اطرافیان، عدم دسترسی مناسب به امکانات خانگی و شهری، وابستگی به دیگران، ضعف در ارتباطات اجتماعی، عدم شرکت در محافل رسمی و غیررسمی، احساس حقارت، عدم

تأمین نیازهای مالی داشته باشد که این عوامل ارتباط مستقیمی با عدم مشارکت در فعالیت های ورزشی دارد. به طور کلی مسائل و پیامدهایی که در نتیجه معلولیت به طور مستقیم به خود فرد بر می گردد را می توان بعنوان پیامدهای فردی معلولیت در نظر گرفت اما وقتی که این پیامدها در ارتباط با سایر افراد صورت می گیرد به مشکلات اجتماعی و فرهنگی برای معلولین می انجامد (بهمنی و همکاران، ۱۳۹۱).

مشکلات اقتصادی از دیگر عوامل موثر در عدم مشارک معلولین در فعالیت های ورزشی است به طوری که مسائل اقتصادی با معلولیت رابطه ای متقابل دارد، به این معنا که فقر می تواند زمینه های معلول شدن افراد خانواده را چه قبل از تولد و چه بعد از تولد افزایش دهد. این در حالی است که به دلیل هزینه بر بودن درمان و مراقبت های بهداشتی معلولین خانواده های دارای فرد معلول منابع مالی خود را برای این امر مهم از دست می دهند. افراد معلول به خاطر محدودیت دسترسی به آموزش و بازار کار از درآمد پائینی نسبت به افراد بدون معلولیت جامعه برخوردارند (ظهیری نیا، ۱۳۹۰؛ لیموچی، ۱۳۸۹). از این رو معلولین توان پرداخت هزینه های ورزشی خود را ندارند و در تهیه وسایل ورزشی با مشکل رو به رو هستند. همچنین به دلیل کمبود امکانات و تجهیزات ورزشی و عدم دسترسی مراکز ورزشی به این امکانات ویژه به دلیل گران بودن این تجهیزات ورزشکاران معلول به پرداخت هزینه بالاتری برای شرکت در فعالیت های ورزشی نسبت به ورزشکاران سالم هستند (قائمی و همکاران، ۱۳۹۳؛ قربانپور، ۱۳۸۹).

از سوی دیگر و در رابطه با عوامل امکاناتی - تجهیزاتی موجود باید گفت که امکانات ورزشی در کشور برای معلولین ضعیف است، متأسفانه سالن های ورزشی که در گذشته ساخته شده اند دو منظوره نیستند و رفت و آمدهای معلولین را در این سالن ها مدنظر قرار نداده اند. عدم مناسب سازی اماکن به خصوص ورزشگاه ها، کمبود امکانات مختص معلولان، فراهم نبودن بستر مناسب برای حضور آنان در فعالیت های ورزشی از قبیل وسایل نقلیه عمومی مناسب سازی شده و عدم امکان استفاده از سرویس های بهداشتی عمومی در سالن ها و یا باشگاه های ورزشی برای معلولان، کم توجهی و بی توجهی بعضی از دستگاه ها به ورزش جانبازان و معلولان، نبود امکان و سهولت برای دسترسی به امکانات ورزشی و مناسب نبودن

فضای تمرین، تعداد زیاد ورزشکاران، اشتراکی بودن محل تمرین با دیگر رشته ها سبب شده تا تعداد بسیاری از آنان در فعالیت های ورزشی حضور پیدا نکنند (سیدی و همکاران، ۱۳۹۱؛ اشرفی و همکاران، ۱۳۹۲). همچنین عوامل محیطی (حمل و نقل) یکی از مهمترین مشکلاتی است که موجب عدم مشارکت معلولین در فعالیت های ورزشی می شود. کمبود وسایل مناسب برای جابجایی و تحرک معلولین، عدم بهینه سازی وسایل حمل و نقل عمومی، استاندارد نبودن پل های ارتباطی پیاده رو و سواره رو، نبود پارکینگ مخصوص معلولین از عواملی است که اشتیاق معلولین را برای شرکت در فعالیت های ورزشی کاهش می دهد، به طوری که اگر افراد معلول موفق به شرکت در فعالیت های ورزشی هم شوند، برای حضور در محل و برگشت به منزل، با دشواری های زیادی مواجه می شوند، زیرا وسایل نقلیه عمومی فاقد امکانات لازم برای استفاده معلولین است (زیردست و شریفیان، ۱۳۹۵). پور رنجبر و همکاران، ۱۳۹۳). نتایج این تحقیق با تحقیقات جانسون و همکاران (۲۰۰۵)، میکائیل و همکاران (۲۰۰۸)، بادیا و همکاران (۲۰۱۱)، یاموسی و همکاران (۱۳۹۰) همخوانی دارد.

با توجه به نتایج حاصل از این تحقیق می توان چنین نتیجه گیری کرد که عوامل باز دارنده ی بسیاری از جمله عوامل فرهنگی-اجتماعی، اقتصادی، عدم وجود تجهیزات و امکانات ورزشی و عوامل محیطی در عدم مشارکت به فعالیت های ورزشی نقش بسیاری دارند. به طوری که نگرش افراد به معلولیت در جامعه موجب کریز این افراد از حضور در جامعه و مشارکت در فعالیت های ورزشی شده است. وجود مشکلات اقتصادی فراوان، عدم اشتغال معلولین، عدم حمایت فدراسیون های ورزشی از ورزش معلولان و عدم توانایی آن ها در خرید وسایل ورزشی از یک سو و مشکلات شهری و زیر ساخت های نامناسب حمل و نقل از سوی دیگر بر دامنه ی این مشکلات می افزاید. عدم مشارکت در فعالیت های ورزشی به علت موانع موجود می تواند سلامت روانی و اجتماعی معلولان را تا حد زیادی تحت الشعاع خود قرار دهد که این امر می تواند تنها از یک نگاه موجب تحمیل بار هزینه های کلان درمانی بر جامعه شود. امید است با توجه به نتایج این تحقیق دست اندرکاران ورزش معلولین با همکاری سازمان های شهری به رفع مشکلات زمینه ای معلولان بپردازند.

سپاسگزاری

از همه عزیزانی که در انجام این تحقیق ما را یاری دادند، سپاسگزاری می کنیم.

منابع

اردستانی ع، تندنویس ف، حاج میر فتاح ف. ۱۳۸۱. مقایسه نگرش افراد معلول ورزشکار و غیرورزشکار نسبت به خود از بعد اجتماعی نشریه علوم حرکتی و ورزش، جداول شماره ۱، ص ۱۰-۱.

اشرفی س، کاشف م، سید عامری م. ۱۳۹۲. "ارتباط بین عوامل بازدارنده فعالیت بدنی با مراحل تغییر رفتار ورزشی در جانبازان و معلولین شهر ارومیه"، پژوهش‌های کاربردی مدیریت در ورزش، سال دوم، شماره ۷، ص ۱۰۲-۱۱۵.

بهمی ف، بخشایش ح، حمزه لو ن. ۱۳۹۱. "بررسی موانع حضور معلولین، نابینایان و ناشنویان شهر اراک در ورزشهای همگانی"، پژوهش در مدیریت ورزش دانشگاه علامه طباطبایی، دوره ۱، شماره ۳، ص ۸۶-۷۵.

پوررنجبر م، کشاورز ل، شریفیان ا، فراهانی ا. ۱۳۹۳. موانع مشارکت در فعالیت های بدنی تفریحی معلولین با صندلی چرخدار در استان کرمان. مجله بهداشت و توسعه - سال ۳؛ شماره ۲؛ ۷۴-۸۶.

جلالی فراهانی م. ۱۳۸۷. "مدیریت اوقات فراغت و ورزش‌های تفریحی"، انتشارات دانشگاه تهران، ۲۰۷ صفحه.

رجالی م. ۱۳۸۶. شهر من پاهای ناتوانم را در نمی‌یابد، روزنامه مردم سالاری، شماره ۱۶۱۷. رستگاری م. ۱۳۸۸. اماکن ورزشی مناسب برای معلولین، انتشارات عصر انتظار، ۹۲ صفحه. رضایی س. ۱۳۸۷. "تربیت بدنی و ورزش معلولین". سبزواری انتشارات دانشگاه تربیت معلم، ۲۵۸ صفحه.

رضوانی نژاد ر. ۱۳۸۷. جزوه درس اصول و فلسفه تربیت بدنی. دانشگاه گیلان. زبردست م، شریفیان ا. ۱۳۹۵. ارزیابی موانع مؤثر بر مشارکت افراد ضایعه نخاعی ایران در فعالیت‌های بدنی تفریحی، نشریه مدیریت ورزشی، دوره ۸، شماره ۳، ۳۴۳-۳۵۷.

سیحانی ع، اندام ر، ظریفی م. ۱۳۹۴. بررسی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر و موانع مشارکت ورزشی معلولین شهر اهواز" مطالعات مدیریت رفتار سازمانی در ورزش، دوره دوم، شماره ۶، تابستان ۹۴، ص ۴۸-۴۱.

سیدی م. جلالی فراهانی م. سیدی م. مهرافزا ف. ۱۳۹۱. بررسی و مقایسه نحوه گذران اوقات فراغت دانش‌آموزان پسر معلول جسمی - حرکتی و ناشنوایان شهر مشهد با تأکید بر فعالیت‌های بدنی. هشتمین کنگره بین‌المللی پزشکی - ورزشی ایران، اردیبهشت ۱۳۹۱. ظهیری نیا م. ۱۳۹۰. بررسی پیامدهای فردی و اجتماعی معلولیت. پژوهشنامه فرهنگی هرمزگان. شماره ۱ (۱ و ۲): ۱۶۲-۱۸۰.

فرج‌الهی ن. ۱۳۷۳. بررسی جایگاه تربیت بدنی و ورزش در گذراندن اوقات فراغت دانشجویان دختر دانشگاه‌های تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشکده تربیت بدنی و علوم ورزشی، دانشگاه تهران.

قائمى م، عبدی ف، اسکندری نژاد م، (۱۳۹۳)، "بررسی عوامل بازدارنده و انگیزشی مؤثر در پرداختن به فعالیت‌های ورزشی در بین معلولان شهرستان تبریز" وزارت علوم و تحقیقات فناوری دانشگاه تبریز.

قربانپور س. ۱۳۸۹. "اهمیت بازی برای معلولین" مجله شوق حضور، شماره ۳۶، سال هشتم، بهمن و اسفند ۱۳۸۹، ص ۱۶.

کلدی ع. ۱۳۷۹. بررسی نگرش مردم نسبت به معلولین. فصلنامه علوم اجتماعی. دوره ۷، شماره ۱۱، ۱۲، ۱۷۵-۲۰۱.

گشتاسبی ا. ۱۳۹۱. شناسایی و اولویت‌بندی عوامل بازدارنده و سوق دهنده مشارکت معلولین جسمی - حرکتی شهر شیراز در فعالیت‌های بدنی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شهید چمران اهواز.

لیموجی س. ۱۳۸۹. شهر و ورزش جانبازان و افراد با معلولیت، تهران، اولین همایش ملی شهر و ورزش.

نودهی مقدم ا. ۱۳۸۵. مبانی توانبخشی، انتشارات دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی تهران، ۱۸۷ صفحه.

یاموسی ع. ۱۳۹۰. "بررسی موانع فرهنگی، اجتماعی و ورزشی معلولین و عدم مشارکت آنها در فعالیتهای حرکتی"، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی شوشتر.

Jackson, E.L. (2005). "Constraints to leisure". Venture Publishing .- Inc. Jackson, Edgar L., Duane W. Crawford, and Geoffrey Godbey.

badia, begona M. Orgual A. Verdugo, Ana M. Ullan, Mangdalena M. Martinez (2011). *Personal factors and perceived barriers to participation in leisure activities foyoung and adults with developmental disabilities. University of salamanca, INICO (institute on community integration), Avdu. De lamerced, 109-131, 37005 Salamanca, spain.*

Michael spivock, Msc, Lise Gauvin, PHD, Mylene Riva, Msc, Jean-marc Broderur, phd. (2008). *Promoting Active Living Among people With Physical Disabilities.*

Taylor, jozefowicz, iwona (2012). *Intra – urbam daily mobility of disabled people for recreational and leisure purposes. Journal of transport geography. www.Elsevier. Com/ locate / jtrangeo*